

Araştırma Makalesi

Başvuru: 08.04.2025

Kabul: 27.04.2025

Atıf: Bilek, Hatice ve Sinan Kılıç. "Husserl Fenomenolojisinde Modern Bilim ve Kültür Krizine Karşılık "Yaşam Dünyası" ve "Öznelerarasılık", *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 23 (Haziran 2025): 247-262. <https://doi.org/10.55256/temasa.1672003>

Husserl Fenomenolojisinde Modern Bilim ve Kültür Krizine Karşılık "Yaşam Dünyası" ve "Öznelerarasılık"

Hatice Bilek¹

ORCID: 0000-0003-4304-5295

Sinan Kılıç²

ORCID: 0000-0003-2396-3603

DOI: 10.55256/TEMASA.1672003

Öz

Husserl, Kıta Avrupası'ndaki felsefi tartışmalar ve bilimsel uygulamalara temel teşkil edebilecek bir yöntem olarak fenomenolojiyi geliştirmiştir. Bu bağlamda Husserl fenomenolojisi yirminci yüzyıldaki felsefi ve bilimsel tartışmalar için anahtar konumdadır. Bilhassa dönemin temel düşünce gelenekleri olan natüralist ve pozitivist yaklaşımların neden olduğu kriz (yaşam dünyasının unutulmuşluğu) ortamında Husserl fenomenolojisinin konumu ön plana çıkar. Çünkü Husserl'e göre modern doğa biliminin, bilim, kültür ve değer dünyasında doğalcı verilerle nesnel bilgi üretmeye çalışması krizin bilimlerle sınırlı kalmayıp yaşam dünyasına yayılmasına neden olmuştur. Deneyimlenen krizle birlikte fark edilen bir gerçek vardır ki modern bilim, bilincin öznelliğine yönelik sorulan sorulara yanıt getirememektedir. O halde fenomenolojik yaklaşım bu krizin aşılması için yalnızca bir öneri değil, aynı zamanda önemli bir uğraktır. Çalışma, Husserl fenomenolojisinin özgün metotlarını ve krizi aşmak amacıyla ortaya koyduğu çözümleri ele almaktadır. Bu amaç, yaşam dünyasına yönelik fenomenolojik bir bakış içerir. Nihai olarak çalışmada, Husserl'in amacından hareketle yaşam dünyası ve öznelerarasılık kavramlarının krizin çözümünde oynadığı rolün önemine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Husserl, Kriz, Yaşam Dünyası, Fenomenoloji, Öznelerarasılık.

"Lifeworld" and "Intersubjectivity" in Response to Crisis Modern Science and Culture in Husserl's Phenomenology

Abstract

Husserl developed phenomenology as a method that could form the basis for philosophical discussions and scientific practices in Continental Europe. In the context, Husserl's phenomenology is the key to philosophical and scientific discussions in the twentieth century. Especially in the environment of crisis (forgetfulness of the lifeworld) caused by the naturalist and positivist approaches, which were the main traditions of thought of the period, the position of Husserl's phenomenology comes to the fore. Because, according to Husserl, the attempt of modern natural science to produce objective knowledge with naturalistic data in the world of science, culture and value has caused the crisis not to be limited to the sciences but to spread to the lifeworld. With the crisis experienced, there is a reality that is realized that modern science cannot answer the questions asked about subjectivity of consciousness. Therefore, phenomenological approach is not only a suggestion but also an important moment to overcome this crisis. The study, examines the original methods of Husserl's phenomenology and the solutions he put forward in order to overcome the crisis. This aim includes a phenomenological view of the lifeworld. Finally, the study draws attention to the importance of the role played by the concepts of lifeworld and intersubjectivity in resolving the crisis, in line with Husserl's purpose.

Keywords: Husserl, Crisis, Lifeworld, Phenomenology, Intersubjectivity.

¹ Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. hatice.durna@hotmail.com

² Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. sinankilic@erciyes.edu.tr

Giriş

Husserl fenomenolojisinin gelişim süreci felsefe literatüründe üç döneme ayrılarak incelenir: Birinci dönem, fenomenolojik dönem ve transandantal fenomenolojinin geliştirildiği dönem.³ Husserl, fenomenoloji öncesi olarak nitelendirilen birinci dönemde sayı kavramı üzerine psikolojik analizlerde bulunmuştur. İkinci dönemde fenomenolojisini sistematik biçimde geliştirmeye başlayan düşünür, fenomenolojiyle psikolojiyi ayrı tutarak bilinçle ilgili özsel analizler yapmıştır. Üçüncü döneminde ise fenomenolojisini transandantal düzeye taşımış, bilinç yaşantılarının analizine, bilinç, dünya ve Başka Ben’ler arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Husserl, bu üç dönemde de etkisi görülen, ancak üçüncü döneminde temel hatlarını belirlediği fenomenolojiyi saf bir bilinç felsefesi olarak geliştirir. Burada diğer tüm bilimler arasında kendine özgü yerini açığa çıkarmak ve temel felsefi bilim iddiasını ortaya koymak amacıyla olan saf fenomenoloji, özü itibarıyla yeni bir bilimdir.⁴ Başka bir ifadeyle fenomenoloji, önceki felsefi, bilimsel anlayış ve uygulamaların ötesinde bütün bilimsel faaliyetlere kaynaklık edecek yeni bir yöntemdir. Makale yeni bir bilim ve yöntem olarak geliştirilen Husserl fenomenolojisini temel bilim olma ideali üzerinden aydınlatmaya çalışırken, modern bilimin neden olduğu krize Husserl’in üçüncü dönem kavramları olan yaşam dünyası ve öznelerarasılık kavramlarından hareketle çözüm aramaktadır.

Birinci bölümün odağı Husserl’in şu ifadesi üzerinden şekillenir: Bu noktada düşünme enerjisi fenomenolojinin kesin bilim olma koşullarına, bu koşulların sistematik şekilde açıklığa kavuşturulmasına ve yeni bir yöntem biliminin yapısını kurmaya yoğunlaşır.⁵ İkinci bölümde fenomenolojik gelişimin ve bilinç etkinliklerinin zemini olan yaşam dünyası, yönelimsellik, zamansallık ve zamansal ufukla bağlantılı şekilde ele alınacaktır. Üçüncü bölüm, tüm amaçları önceleyen bir kaynak olarak yaşam dünyasında modern bilimin nedensel ölçütler uygulamaya çalışmasıyla ortaya çıkan krizi ve krizin boyutlarını inceleyecektir. Son bölümde ise Husserl için bilim ve kültür krizinin çözüm olanağı olan deneyimin öznelerarası niteliği ön plana çıkarılırken, yaşam dünyasının bir anlam alanı olarak nasıl inşa edildiği analiz edilecektir. Çalışma, bilincin dünyayla olan anlamlı ilişkisi üzerinden şekillenecek ve bu yolla Husserl fenomenolojisinin modern bilim ve kültür krizinde üstlendiği pozitif rol aydınlatılacaktır. Bu bağlamda bir sonraki başlıkta fenomenolojinin gelişimi ve Husserl’in fenomenolojik yöntemi geliştirmekle neyi amaçladığı incelenecektir.

1. Temel Bilim Olma İdeali: Fenomenoloji

Fenomenoloji, bilincin bütün deneyim ve bilgi olanaklarına, kendi özneliliği üzerine düşünerek ulaşmasını sağlayan zorunlu bir motivasyon şeklinde tanımlanır.⁶ Bu tanım, hem gerçek hem de olanaklı olan dünyanın bilinç tarafından deneyimlendiğine ve bilindiğine yapılan vurgudan hareketle Husserl’in fenomenolojiyi başlangıç felsefesi olarak gördüğünün ifadesidir. Bu motivasyonun zorunlu hale gelmesi fenomenolojinin dönüştürücü yapısını ortaya çıkarır. Husserl’e göre ilk olarak fenomenoloji kendi ayırt edici anlamını, araştırma alanını ve yöntemini belirlemelidir. Böylece onun felsefi bir töz kavram olarak ortaya çıkışı ve bütünlüklü anlamı serimlenmiş olur.⁷

Husserl’e göre fenomenoloji, bilimsel değeri elde etmelidir. Bu bağlamda önceden belirlenen herhangi bir yöntem temel olarak kabul edilemez. Kendi yöntemini belirlemekle özgünlük kazanan fenomenoloji, yirminci yüzyılın

³ Birinci dönem: 1886-1900. Bu dönemde yazdığı *Aritmetik Felsefesi* adlı eserinde Husserl, matematiği, şeyleri gruplandırmak ve sayılarını belirlemek amacıyla zihinsel etkinliğe indirgediği için psikolojizme düşmüştür. İkinci dönem: 1901-1917. Husserl bu dönemde yazdığı *Mantıksal Araştırmalar*’a psikolojizme yönelik eleştirilerle başlar ve mantık, anlam ve bilginin temellerine ilişkin analizleriyle kendi birinci dönem fikirlerini de eleştirir. *Ideen I, II, III ve İçsel Zaman Bilincinin Fenomenolojisi Üzerine* bu dönemin dikkat çeken eserleridir. Üçüncü dönem: 1927-1933. Bu dönemde Husserl, mantığın temelini yönelimsellik bağlamında genişlettiği *Formel ve Transandantal Mantık*’ı, solipsizm problemini ele aldığı *Kartezyen Meditasyonlar*’ı ve doğanın matematikleştirilmesini eleştirerek yaşam dünyası kavrayışını yapılandırdığı *Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Transandantal Fenomenoloji* adlı eserlerini kaleme almıştır.

⁴ Edmund Husserl, “Saf Fenomenolojiye ve Fenomenolojik Felsefeye İlişkin Düşünceler,” *Baykuş: Felsefe Yazıları Dergisi* sayı: 6 (2010): 49.

⁵ Edmund Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, çev. Tomris Mengüşoğlu. (Ankara: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 38.

⁶ Edmund Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, çev. Fred Kersten. (London: Kluwer Academic Publishers, 1983), 16.

⁷ Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 23.

başında ortaya çıkan Husserl fenomenolojisine işaret eder. Husserl'e göre bilimlerin rehberi olacak fenomenoloji, bilginin olanağına ilişkin sorunlara yönelen felsefi bir düşünüşe karşılık gelir. Dolayısıyla bilgi eleştirisinin yöntemi olarak *bilginin neliğine ilişkin bilimin içinde yer aldığı genel öz (nelik) öğretisi şeklinde tanımlanmaktadır*.⁸ Tanımdan anlaşılacağı üzere Husserl'in amacı, bilginin olanağına dair sorunlarla ilgilenmektir. Böylesi bir bakış açısından hareketle neyin bilinebilir olduğu sorusu fenomenolojik yöntemle yanıtlanabilir. Husserl, fenomenolojinin temel bilim ve yöntem olmadan önce felsefi arka planın birçok aşamadan geçtiğini ifade ederken *söz konusu aşamaları şöyle özetler*:

Felsefede kesin bir bilim olmaya böyle tam bilinçli bir yönelme, Sokrates ve Platon'la ortaya çıkan dönüm noktasında ve aynı şekilde Yeni Çağ'ın başlangıçlarında Skolâstiğe karşı bilimsel tepkilerde, özellikle de Kartezyen dönüm noktasında baş göstermiştir. Bu tepki 17. ve 18. yüzyılların büyük felsefeleri üzerinden geçer ve köklü bir güçle Kant'ın akıl eleştirisine ve Fichte'nin felsefi düşüncelerine egemen olur. Durmadan yenilenen araştırmalar, gerçek başlangıçlara, önemli problemlerin kesin bir şekilde formüle edilmesine, doğru yöntem arayışlarına yönelir.⁹

Tüm bu gelişim süreci içerisinde Husserl'e göre, Descartes ve Kant'ın görüşleri fenomenoloji açısından önemli bir konumda yer alır. Fenomenolojik gelişim Descartes'ın *Meditasyonlar*'ına çok şey borçludur.¹⁰ Çünkü *Meditasyonlar*, fenomenolojide amaçlandığı gibi bütün bilimler için gerekli olan reformu sağlama amacındadır. Bu açıdan fenomenolojinin esas atası Descartes'tır.¹¹ Daha iddialı bir ifadeyle fenomenoloji Yeni-Kartezyenizm olarak adlandırılabilir.¹² Öte yandan Kant'ın özne merkezli felsefe yapma anlayışını perçinlemesi ve şeyleri, öznelliğin korelasyonu olarak ele alması fenomenolojinin bu korelatif ilişkiyle ortaya çıkmasına olanak sağlar. Bu sebeple Husserl'in fenomenolojiyi transandantal boyuta¹³ ulaştırma düşüncesi Kopernik devriminin olgunlaştırılma çabası olarak yorumlanabilir.¹⁴ Bu açıdan gerek Descartes gerekse Kant felsefelerinin kesin bilim olma idealindeki fenomenoloji için bir dönüm noktası niteliğinde olduğu genel bir kanı şeklinde kabul görmektedir. Çünkü Husserl hem bu iki düşünürden etkilenmiş hem de kullandığı fenomenolojik yöntem ve kavramlar ile onlardan farklı bir yol izleyerek kendi yaklaşımını geliştirmiştir.

Descartes'a göre kesin bir bilimin inşası için kişiler öncelikle yaşamlarında kendi bilinçlerine yönelmelidir. Filozof için bu yönelme öznel bir mesele olarak başlar ve sonrasında o zamana dek kabul edilmiş tüm bilgiler yıkılıp yeniden inşa edilir. Husserl'e göre Descartes'ın bu düşüncesinin amaç olarak benimsenmesi gerekir. Yalnızca bu amaç bizi fenomenolojik gelişim için harekete geçirebilir.¹⁵ Bu amaçla işe koyulmak, ilerleme ve doğru bilgiye ulaşmayı olanaklı kılacak yöntemin keşfedilmesi üzerine düşünmeyi sağlar. Bu açıdan *Kartezyen Meditasyonlar*, kesin bilim yapma düşüncesindeki filozoflar için başlangıç noktası olarak alınması gereken bir prototiptir.¹⁶

Descartes'a göre kendi bilincine yönelen kişi, daha derin bir felsefe yapma noktası olan egoya dönüş gerçekleştirdiğini Kartezyen şüphe metodu yoluyla fark eder. Böylece her şeyden şüphe duyulsa da şüphe ettiği kesin olan bir bilincin varlığı netlik kazanır.¹⁷ Husserl'e göre ise bilinç, dünyanın gerçekliğine dair tüm kanıları paranteze alarak kendisinin saf, mutlak var olan olduğunun farkına varır.¹⁸ Bu durumda paranteze alınan her şey şüpheli olma

⁸ Edmund Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, çev. Harun Tepe. (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2020), 1.

⁹ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 38.

¹⁰ Edmund Husserl, "Kartezyen Meditasyonlar: Fenomenolojiye Bir Giriş," *Baykuş: Felsefe Yazıları Dergisi* sayı: 6 (2010): 71.

¹¹ Edmund Husserl, *Paris Konferansları*, çev. Talip Kabadayı. (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2021), 23.

¹² Edmund Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, çev. Dorion Cairns. (Londra: Martinus Nijhoff Publishers, 1960), 5.

¹³ Kant ve Husserl bilginin ve deneyimin olanak koşullarını araştırır. Kant açısından bu koşullar transandantal öznenin/bilincin form ve kavramlarıdır. Husserl için ise bu koşullar tek başına bilincin değil, bilinç-dünya korelasyonunun yapılarıdır.

¹⁴ Habip Türker, *Yüksüz Diyalektik* (Ankara: Ebabil Yayınları, 2016), 63.

¹⁵ Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, 2.

¹⁶ Husserl, "Kartezyen Meditasyonlar: Fenomenolojiye Bir Giriş," 163.

¹⁷ Rene Descartes, *Meditasyonlar*, çev. Engin Sunar. (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 58.

¹⁸ Husserl, *Paris Konferansları*, 24-25.

olanağına sahip olan şeylerdir.¹⁹ Husserl’e göre Descartes’ın şüphe metoduyla bilincin varlığına ulaşması büyük bir başarıdır. Ancak Husserl, Descartes’ın bilincin transandantallığını keşfedemediğini belirterek ondan kesin bir şekilde ayrılır.

Husserl’e göre Descartes’ın keşfedemediği transandantal perspektifin olanağı Kant’ın felsefesinde bilimsel bir devrim olarak kendini gösterir. Husserl’e göre Kant’ın adının devrimle anılmasının nedeni, onun felsefesinde transandantal perspektifin daha derinlikli şekilde ele alınıyor olmasıdır. Kant’ta transandantallık, a priori olarak olanaklı olduğu sürece, nesnelerden ziyade bizim onları bilme tarzımızla ilgilidir. Böylesi bir kavram dizgesi ve nesnelere yönelik kavrama tarzımızdan hareketle elde edilen tüm bilgiler transandantal felsefeye karşılık gelir.²⁰ Kant’ın transandantallık anlayışına göre bilme ve deneyimleme sürecine yönelik şimdiye dek benimsenen anlayış değiştirilmeli, dünya yalnızca deneyimden hareketle değil, aynı zamanda onu deneyimleyen öznenin hareketle değerlendirilmelidir. Bu sayede bilme ve deneyimleme sürecinin merkezine özne yerleşmiş olur.

Bilindiği üzere Kant’ta a priori kavramı, her türlü deneyimden evvel, deneyimin olanağı olarak öznenin bulunuşu ve deneyimi şekillendiren değişmez yapıya işaret etmektedir. Dolayısıyla a priori Kant’ta özneye ilgilidir, öznel-dir.²¹ Husserl bu girişimi önemli bulmakla birlikte Kant’ın ileri sürdüğü öznelliği, fenomenolojik açıdan elde edilmiş bir alan olarak özgün bir yapı şeklinde nitelendirmekle ondan farklılaştırır. Çünkü Husserl için a priori olan özneye nesnenin korelasyonunun yapısıdır. Başka bir ifadeyle Husserl’de a priori, öznenin nesneyi bilme tarzında, yönelimsel edimin kendisinde bulunur.

Husserl’in Kant’ı eleştirerek kendi fenomenolojisini şekillendirdiği bir diğer husus, fenomen-numen ayrımıdır. Kant, duyu verileriyle edinilen görünüşleri fenomen, kendinde şeyi ise numen olarak tanımlar. Oysa Husserl söz konusu fenomen-numen ayrımını peşinen reddeder. Ona göre, görünüşte bize kendini sunan şey öznenin perspektifinden, deneyiminden sunmaktadır. Bu açıdan fenomenin sahip olduğu bütün epistemolojik ve ontolojik gerçeklik öznenin deneyiminde açığa çıkar.²² Kant’ın fenomen-numen ayrımının reddedilmesiyle bilinen ya da bilinmeyen tüm gerçekliklerin tek dünyası olarak yaşam dünyası kabul edilir. Husserl’e göre yaşam dünyası, öznel deneyimin anlamını taşıyan dünyadır. Bu nedenle bir sonraki başlıkta, fenomenolojinin kesin bilim olma idealine, yaşamın kökensel anlamı dahil edilecek ve bilincin deneyimine konu olan ufkun yaşam dünyasıyla ilişkisi analiz edilecektir.

2. Yaşam Dünyası ve Ufuk Kavramı

Yaşam dünyası, bütün pratik yapıları, nesnel bilimlerin yapılarını, kültürel gerçekleri içine alan ve herkes için geçerli olan dünyadır. Bu kuşatıcı özelliği dolayısıyla bilimlerin ve tüm yaşamın temelidir.²³ Husserl yaşam dünyasını katmanlı bir yapı olarak tanımlar. Bu nedenle direkt olarak bu kavramı öne sürmeden önce tüm deneyimlere konu olan yaşam dünyasını doğa, yeryüzü, dünya, çevre dünyası terimlerini kullanarak açıklar. Husserl’e göre tüm bu kavramlar kökensel özelliğe sahiptir. Bu özellik gereği nesneleri ve özneleri içerisine alır, onlar arasındaki ilişkiye olanak sağlayarak kendisini herkes için geçerli ortak bir yapı ya da kök şeklinde ortaya koyar.²⁴ Bu bağlamda kökün üzerinde filizlenen ve ondan farklı olmayan bir yapı olarak yaşam dünyasıyla katmanlı ve tek bir dünya kastedilmektedir.

Bu katmanlı yapıyı açıklamak için kullanılan doğa, yaşam dünyasının temeli olmakla birlikte aynı zamanda insanın yapıp etmelerinin olanak alanıdır. Çünkü Husserl’e göre insan doğayla iç içe bir birliği meydana getirir. Bu açıdan doğadaki insan, isteyen, çaba gösteren, değerlendirmede bulunan, değişikliklerle ilgilenen özne olarak doğanın

¹⁹ Husserl, “Kartezyen Meditasyonlar: Fenomenolojiye Bir Giriş,” 163-164.

²⁰ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı. (İstanbul: İdea Yayınevi, 1993), 71.

²¹ Edmund Husserl, *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, çev. Ayça Sabuncuoğlu ve Önay Sözer. (İstanbul: Afa Yayıncılık, 1994), 14.

²² Husserl, *Paris Konferansları*, 10.

²³ Edmund Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, çev. David Carr. (Evanston: Northwestern University Press, 1970), 173.

²⁴ Sanem Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisiinde Zaman, Algı, Bellek* (Ankara: Fol Kitap, 2022), 190.

karşılığıdır.²⁵ Bir yandan doğayı kendisi dışındaki bir varlık türünden deneyimleyen insan, bir yandan da bir özne olarak kendi eylemleriyle ona anlamlar yükler. Burada doğanın insan yaşamı için öznel bir anlama sahip olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim doğa, bilimsel herhangi bir kuram ortaya atılmadan ya da herhangi bir şeye konu edilmeden önce var olandır, bu sebeple henüz verilmiş değildir. Doğanın verilmişliği tüm insan etkinliklerinin (*praxis*) varsayımlarından ve sonuçlarından hareketle gerçekleşir.²⁶ Modern doğa bilimleri doğayı, ölçülebilir, matematiksel açıdan formüleleştirilebilir, niceliksel bir nesnellik alanı olarak değerlendirir. Bu yaklaşımla doğa, bilinçten bağımsız, nesnellik yasalarına göre işleyen kapalı bir yapı olarak ortaya konur. Husserl'e göre ise doğa, yalnızca fiziksel nesnelerden ve matematiksel verilerden oluşan bir yapı olmayıp, bilinç etkinlikleriyle anlam kazanan, öznel yaşantılarla çevrelenen bir alandır. Bu bağlamda doğa, doğrulanabilir oldukları varsayılan şeylerin bütünlüğüyle verilir ve sonsuza kadar tüm etkinliklerin zeminidir.

Dünya, önceden verili olmaması nedeniyle açık bir evren, bütün insan eylemlerinin ve onların sonuçları ile zenginlik kazanan evrensel bir alandır.²⁷ Bu ifadeyle dünya terimini daha geniş bir perspektifte ele alan Husserl, dünya ile yaşam dünyasını birbirinden ayırır. Söz konusu ayırmada dünyayı genel olarak bir zemin şeklinde tanımlarken, yaşam dünyasını bilinç edimlerinin vuku bulduğu yer olarak tanımlar. Açıklama, kavramlaştırma, karşılaştırma, tahminde bulunma, birleştirme ve ayırma gibi bilinç edimleri yaşam dünyasında deneyimlenir.²⁸ Bilinç burada çeşitli durumlar ile kendini gösterir ve yaşam dünyasıyla bağ kurar.

Husserl'e göre yaşam dünyasıyla kurulan bağ, bilincin yönelimsel niteliğine işaret eder. Nitekim yönelimsel yaşantının özü, ancak onun işlevinden hareketle anlaşılabilir.²⁹ Yönelimsellik, bilinci karakterize eden süreçlerin tüm akışını tek bir bilincin birliği ve akışı şeklinde nitelendirmeyi haklı kılan şeydir.³⁰ Bu açıdan Husserl, yönelimsellik adı altında zihinsel süreçlerin temel özelliği olarak bir şeyin bilinci olmayı ifade eder. Örneğin oyunculuk eylemle, yapmak bir amelle, sevmek sevilenle, sevinç mutlu olunan bir şeyle bağlantılıdır.³¹ Bilincin daima bir şeyin bilinci olması, bilince ait iki kutbu ön plana çıkarır: Bilincin yönelimselliği esnasında anlam veren işlev noesis, yönelimsel bağlamda düşünülmüş bir şey ise noemadır. Bir şeyi sevmek, bir şeyden nefret etmek, bir şeyi düşünmek birer bilinç edimi olarak noesise, sevilen, nefret edilen, düşünülen şey ise yönelimsel bileşen ya da içerik olması nedeniyle noemaya karşılık gelir. Bu bağlamda yaşam dünyası noesis-noema birliğinin deneyimlendiği alandır.

Noesis-noema birliğinin ve değişen içerik ve bilinç durumlarının deneyimlendiği yaşam dünyasında birer üye olarak bulunuruz. Aynı zamanda nesnelerle, diğer insanlarla, onlara ait sosyal karakterlerle ilişki kurarız. Kurulan ilişki onları dost, düşman, tanıdık veya yabancı gibi değer ve anlam ifadeleri üzerinden tanımlamamıza olanak sağlar.³² Bu durum başlangıçta belirtildiği üzere yaşam dünyasının katmanlı bir yapıda olmasından kaynaklanır. Katmanlı yapının değer teması üzerinden ele alınması bu dünyadaki her şeyin değerinin yanında bir yaşam ufkuna sahip olduğunun da göstergesidir.

Ufuk, genel olarak görüş açısı veya görüşün bağlı olduğu sınır anlamına gelir. Bunun nedeni dünyadaki her şeyin belirli bir açı ya da sınırdan görülmesidir. Yunanca "horos" teriminin de sınır kavramını ifade etmesinden hareketle Husserl ufku, gündelik anlamıyla ilintili olarak dünyadaki tüm deneyimlerin bağlamı olarak tanımlar.³³ Dolayısıyla ufkun hazır ya da verili bir yapı olmadığı, değişen her yaşantıda yeniden ortaya çıkan bir olanak olduğu açıktır.

²⁵ Edmund Husserl, *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy Second Book*, çev. Richard Rojcewicz ve Andre Schuwer. (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1989), 28.

²⁶ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 176.

²⁷ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 176.

²⁸ Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 53.

²⁹ Arslan Topakkaya, "E. Husserl'de Noema ve Noesis Kavramları," *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 7, (2009): 128.

³⁰ Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 199.

³¹ Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 200.

³² Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 52-53.

³³ Dermot Moran ve Joseph Cohen, *The Husserl Dictionary* (London: Bloomsbury, 2013), 189.

Çünkü o, deneyimlenmesi olanaklı bütün yaşantıları kapsar. Burada amaç, yaşam dünyasının detaylı olarak analizinin yapılması olduğundan, algı ve deneyim, onu çevreleyen dünyanın ufku olarak karşımıza çıkar.³⁴ Çünkü algıya konu olan şeyler dünya ufku olarak deneyimlenir. Başka bir ifadeyle bu dünyadaki her şey bilincinde olduğumuz ufuklar olmaları nedeniyle dünyaya aittir.³⁵ Bu bağlamda ufuk, yaşam dünyasıyla bilinç arasındaki ilişkinin olanak koşuludur.

Bilinçle yaşam dünyası arasındaki ilişkide ufuk, bilincin deneyimine zamansallık aracılığıyla olanak sağlar. Çünkü bilincin yönelimsel edim ve görünüşlerdeki bütün değişimlere rağmen nesneyi bir bütün şeklinde deneyimlemesi zamansallıkla mümkündür. Bu açıdan zamanın, bilinçle birlikte kurucu niteliğe sahip olduğu anlaşılır. Burada zaman analizi sayesinde nesnelerin kurulumunun yanında bilincin kendi kendine yeten süreklilik akışına da vakıf oluruz. Bu durumda “zamanın analizi, zihinsel süreçlerin zamansal birliklerini ve bilincin kendi kendine yeten akışını açığa çıkarır.”³⁶ Süreklilik içerisinde değişen ve geçip giden anlar, bilincin süreç kipleriyle anlamlı bütünler oluşturur. Bu nedenle zamanın yapısı, bilinç akışında birlik oluşturan süreç kiplerinin açıklanmasıyla aydınlatılabilir.

Bilinç akışının birliğini ve sürekliliğini oluşturan süreç kiplerinin ilki temel izlenim aşaması olan şimdidir ve onu geçmiş kipleri olan birincil düzey hatırlama (retensiyon) ile ikincil düzey hatırlama (reprodüksiyon) izler.³⁷ Bilince içkin nesnelerin var olmaya başladığı şimdi aşamasında temel izlenimler, somut deneyimler olarak orjinal yaşantılara karşılık gelir.³⁸ Çünkü bilinç bu aşamada şimdide vuku bulan yaşantıları kazanır. Birincil düzey hatırlama aşaması, az öncenin şimdisinde gerçekleşen bir şeyin bilincidir. Bu aşamada ses gibi algısal yaşantılar bilinçte konumlanır.³⁹ Böylece az önce duyulan bir ses geçmişte kalmış olmasına rağmen bilinçte tutulur. Bilincin tutma faaliyeti, ikincil düzey hatırlama aşamasında yerini yeniden üretme faaliyetine bırakır.⁴⁰

Şimdi, geçmiş kipleri olan birincil ve ikincil hatırlama aşamalarının yanında iki aşama daha mevcuttur. Bunlar gelecek kipleri olan koruma (protensiyon) ve beklentidir. Koruma aşamasında bilinç, zaman nesnelerinin deneyim akışına yönelir ve geçmiş kiplerinden birincil düzey hatırlamanın izlenimleriyle bir birlik oluşturur. Beklenti aşamasında ise geçmişte olan anlar şimdiye getirilir ve şimdide canlandırılır. Kuyruklu yıldızın geçip gittikten sonra ardında bıraktığı iz, duyulan bir melodinin gelecekte sürdürülen izi gibi örnekler göstermektedir ki koruma ve beklenti aşamalarıyla bilinç, bir zaman iç avlusuna sahip olur.⁴¹ Bu açıdan Husserl’e göre iç içe geçebilen süreç kipleri, şimdi, geçmiş ve gelecekte bilinç ve yaşam dünyası ilişkisinin ufuk ile birlikte olanak koşuludur.

Ufkun yaşam dünyası ve bilinç arasındaki ilişkide olanak koşulu olması Husserl’in ifadesiyle her deneyimin bir ufku olmasından kaynaklanır. Her deneyim ondan daha fazla yeni belirlenimler elde etme olanağını içinde taşır. Bu bağlamda hiçbir belirlenimin nihai karar olmadığı, gerçekten deneyimlenen şeyin hâlâ sonsuz bir olasılıkla örülü deneyim ufkuna sahip olduğu açıktır.⁴² Örneğin, yürünen bir yolda yolun yalnızca bir bölümünü görürüz. Yürüdükçe yolun devamının geleceğini düşünürüz.⁴³ Bu devam etme durumu deneyimin daima dinamik bir süreç olarak ge-

³⁴ Herbert Spiegelberg, *Fenomenolojik Hareket*, çev. Seçim Bayazit. (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2021), 231.

³⁵ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 143.

³⁶ Husserl, *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 196.

³⁷ Edmund Husserl, *On the Phenomenology of the Consciousness of Internal Time*, çev. John Barnett Brough. (London: Kluwer Academic Publishers, 1991), 391.

³⁸ Husserl, *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 180.

³⁹ Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, 55.

⁴⁰ Edmund Husserl, *İçsel Zaman Bilincinin Fenomenolojisi Üzerine*, çev. Mesut Keskin. (İstanbul: Avesta Yayınları, 2011), 51.

⁴¹ Husserl, *İçsel Zaman Bilincinin Fenomenolojisi Üzerine*, 52.

⁴² Edmund Husserl, *Experience and Judgment*, çev. James. S. Churchill ve Karl Ameriks. (Evanston: Northwestern University Press, 1973), 32.

⁴³ Bir algı esnasında bilinç başka algı komplekslerine tutunur. Çünkü bir yandan karşılaştığı şeyi algılamak, diğer yandan deneyim ufkunun potansiyel kompleksleriyle bağlantı kurar. Örnekte belirtildiği üzere belirli bir açıdan yalnızca bir bölümü görünen yol, bilinç tarafından diğer açıları tamamlanarak algılanır. Husserl’in tamalgı (apperception) olarak nitelendirdiği algı durumunda açıları değişse de bir şey ne ise yine o olarak algılanmaya devam eder. Böylece deneyime giren her yeni algı yaşam dünyasının ufku içerisinde gerçekleşir ve bu nedenle kendi ufkuna sahiptir. Geniş kapsamlı bilgi için bkz. Husserl, *Experience and Judgment*, 34-35.

nişleyeceğine, geleceğe dair beklentilere ve deneyim ufkunun sonsuzluğuna işaret etmektedir. Bu sayede yaşam dünyası bir yandan bilincinde olduğumuz gibi daima oradadır (Dasein), diğer yandan henüz bilinç tarafından konu edilmemiş ya da deneyimlenmemiş ufuklara sahiptir.⁴⁴ Husserl'e göre yaşam dünyası, söz konusu ufkun bilinç edimlerinde kendini bir açıklık olarak gösterdiği yerdir. Burada açıklık, sınır şeklinde tanımlanan ufuk kavramının kapalı değil, aksine açık bir çizgi gibi deneyimlendiğinin ifadesidir. İşte bu açıklık içerisinde deneyim sürekli olarak değişir.

Ufuğun deneyiminin kendisi değişkendir; örneğin güneşli bir günde deniz kenarında yürüyen kişi yalnızca açıklığı değil, her adımında ufuğa karşı değişen konumunun değiştiğini, bu açıların güneşin su üstünde yansımalarıyla her bir adımına eşlik ettiğini de görür; açı değiştikçe ufuk değişir.⁴⁵

Bilince deneyimi sırasında olanak sağlayan ufuk, bu yönüyle açıklığın ve yaşam dünyası ile bilincin ikili yapısının açıklanmasında anahtar kavramdır. İkili yapı Husserl tarafından iç ufuk ve dış ufuk ile ifade edilir. Bu dünyadaki her şey var olan anlamının haricinde daima bir başka anlama sahiptir. Nesnelerin dünya içerisinde genel olarak bilinen ya da sahip olduğu düşünülen anlamı dış ufka, taşıdıkları başka anlam beklentisi ise iç ufka karşılık gelir.⁴⁶ Örneğin bir çantanın markası, kumaşının yapısı, yeni ya da eski oluşu onun iç ufkuna ait özelliklerini oluşturur. Algılanan çantanın kullanıldığı yerler olarak akla gelen davet, okul, spor etkinlikleri de dış ufka örnektir. Bu iki kavram dünyanın bütününe işaret eder. Çünkü hem onlar hem de dünyadaki her şey algısal alana dahildir.⁴⁷

Her şeyi içerisinde barındıran algısal alanda nesneler ve onlara ait deneyimler, hem görünen dış ufka hem de daha fazla anlam vadeden iç ufka sahiptir. Bu açıdan her nesnenin algısı dinamik bir süreci işaret eder. Bir taraftan ön yapılandırmalarla doldurulan algı bir taraftan da olası beklentilerle örülü bir açıklıkla gerçekleşir. Dolayısıyla iç ve dış ufuk aracılığıyla yaşanan her algı ve deneyimde dünyanın bütünüyle deneyimlendiğini söylemek mümkün değildir. Bu durum dünyaya yönelik olası deneyimlerin açık birer ufuk olarak daima gerçekleşmeye hazır olduğunun ve dünyanın evrensel bir ufuk olduğunun göstergesidir. Bu açıdan dünyadaki deneyimin teması olan ya da olabilecek her şey açıkça sonsuz bir ufku meydana getirir.⁴⁸ Daha net bir ifadeyle her deneyim kendi ufkunu içinde taşır. Deneyimin konusu olan şeyler de bu yönüyle deneyime ait olur ve ondan ayrı değerlendirilemez.⁴⁹ Çünkü böylesi bir ayrılık, bilincin yaşamsal ufukla çevrelendiği, sonsuz ufku ima eden alanın unutulmasına yol açarak krizi meydana getirir.⁵⁰ Bu bağlamda bir sonraki başlıkta bilince sonsuz ufku vadeden alanın unutulması ve ortaya çıkan krizin boyutları incelenecektir.

3. Yaşam Dünyasının Unutulması ve Krizin Boyutları

Husserl'e göre hangi türden olursa olsun amaç belirlemek en nihayetinde dünyevi bir şeyi varsaymak demektir. Fakat bir kaynak olarak yaşam dünyası, belirlenen tüm amaçları önceler.⁵¹ Bu ifadeleriyle⁵² yaşam dünyasına öncelik atfeden Husserl, ona kendisinden ortaya çıkmış olan bilimsel, psikolojik, matematiksel yorumların enjekte

⁴⁴ Husserl, *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, 53.

⁴⁵ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 198.

⁴⁶ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 162.

⁴⁷ Edmund Husserl, *Analyses Concerning Passive and Active Synthesis*, çev. Anthony J. Steinbock. (London: Kluwer Academic Publishers, 2001), 83.

⁴⁸ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 164.

⁴⁹ Husserl, *Experience and Judgment*, 32.

⁵⁰ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 149.

⁵¹ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 138.

⁵² Bir önceki başlıkta Husserl'in dünyayı doğa, yeryüzü, çevre dünyası kavramlarını kullanarak katmanlı ve geniş bir zemin şeklinde betimlediği ifade edilmişti. Husserl bu çözümlemeleriyle bizi yaşam dünyası kavramına hazırlamıştır. Kavramsal düzlemde ilk belirlemelerini *Ideen I* adlı eserinde deneyim dünyası ifadesiyle ortaya koyan Husserl, doğa bilimlerinden önce var olan ve yaşamdaki her şeyi kuşatan dünya olarak yaşam dünyası ifadesini *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe* ile *Crisis* olarak adlandırılan *Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Transandantal Felsefe* eserlerinden itibaren kullanmaktadır. Amacı, yaşam dünyasının unutulması nedeniyle ortaya çıkan bilimlerin ve insanlığın krizine çözüm bulmaktır.

edilmesinin yanlışlığı üzerinde durur. Çünkü ilk olan bu bilimler değil, onlardan önce⁵³ var olan dünyanın öznelliğidir.⁵⁴ İlk olan bize aynı zamanda gerçekliğin imkânını verir. Bunun nedeni, gerçekliğin yalnızca yaşam dünyasında öznel perspektifte vuku bulan bilincin deneyim ve algısında saklı olmasıdır.⁵⁵

Özne sadece deneyim ve algı ile motive olduğundan gerçekliğe ulaşmanın imkânı da doğa bilimlerinin ileri sürdüğü nedensel bağlantıların⁵⁶ aksine göreliliktir. Öznenin yaşamdaki motivasyonu, kendi deneyimine, farkındalıklarına ve algı sırasında nesneye atfettiği değerlere bağlı olarak gelişir. Bu açıdan yaşam dünyası, her türden deneyimin vuku bulduğu ve gündelik yaşamda deneyimlendiği haliyle bütün bir gerçekliği içerisinde barındıran alan olması nedeniyle görelidir. Göreliliğin yerine nesnelliği gerçeklik olarak sunan doğa bilimleri yaşam dünyasını nedensel ölçütler üzerinden değerlendirdikleri için krize zemin hazırlamaktadır.⁵⁷ Husserl’e göre kriz, Galileo’nun başlattığı “doğanın matematikleştirilmesi” sonucu ortaya çıkmıştır. Onun geliştirdiği natüralist ve objektivist yöntem, öznelliğin saf dışı bırakılmasına neden olmuştur.⁵⁸ Galileo doğanın matematikleştirilmesi ve ardından idealleştirilmesine, kendisine eski bir gelenek şeklinde verilmiş ve gelişme kaydetmiş saf geometriyle başlar. Saf geometri, uzay-zamansal şekillere uygulanan matematiktir ve hali hazırda bir taraftan saf idealliklerin bilimi, bir taraftan da deneyim alanına pratik şekilde uygulanan bilimdir. Bu açıdan uzay-zamansal şekilleri deneyimsel gerçekliğe bağlı olarak ele almaktayız.⁵⁹

Galileo’nun yönteminde matematik ve saf geometrinin yanında örtük şekilde bulunan fizik aracılığıyla fizikçi, algıya konu olan nesneleri bilimsel olarak belirlemeye çalışır.⁶⁰ Fakat Husserl’e göre bu çaba beyhudedir. Çünkü algılanan nesne yaşam dünyasındaki gündelik bir nesnedir ve nesnel bilimsel değil, öznel olarak deneyimlenir. Bu açıdan Husserl’e göre empirik deneyimin ötesine geçip transandantal deneyime ulaşılmalıdır. Böylece nesnelerin ve yaşam dünyasının bilinçte nasıl inşa edildiği açığa çıkar. Galileocu yöntem ise doğadaki su, çiçek, gökyüzü ve gezegenleri nesnel şekilde belirlemeye çalışırken, taşıdığı kesinlik gayesiyle yaşam dünyasını aştığını düşünür.⁶¹ Fakat bu yöntemi temel alan her bilimsel teori aslında yaşam dünyasının bütün bilimlerin kaynağı olduğu gerçeğini aşamaz.⁶²

Algısal gözlemden hareketle empirik kanıtlar toplayan fizik teorileri temelde yaşam dünyasındaki nesnelerin deneyiminden başka şeye ulaşamazlar. Bu noktada fiziğin elde ettiği başarı, matematiksel fizik ve yaşam dünyasının nesneleri arasındaki deneyim bağının koparılması sonucu gölgede kalır. Husserl için krizin başlangıcı tam olarak buradadır. Çünkü Galileo’yla başlayan modern fizik, matematikleştirme ve idealleştirme yoluyla doğanın sahip olduğu özü, yaşam dünyasından soyutlamaktadır.⁶³ Doğanın matematiksel bir evren olarak görülmesi, doğa bilimlerinin bu yöntemi benimsemesi ve algısal ideanın daima belirsiz olmasına karşın ondan tam bir kesinlik elde etmenin amaçlanması krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Husserl’e göre bu amacın ulaşabileceği en üst nokta, nesnelerin doğa bilimleri metoduyla düşünüldüğü şekliyle algılanabilir olmadıklarını göstermekten öteye ulaşamaz.⁶⁴

⁵³ Husserl’e göre yaşam dünyası bütün bir gerçeklik için toprak altı işlevi görür. Gerçeklik doğa bilimlerinden evvel var olan yaşamın öznelliğinde gizlidir ve bu açıdan yaşam dünyası ilk olan ya da temel olandır. Burada dünyanın ve yaşamın öznelliğiyle, yaşam dünyasının bilimsel perspektiften önce öznel ve pratik deneyimlere kaynaklık ediyor olması kastedilmektedir.

⁵⁴ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 125.

⁵⁵ Husserl, *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy Second Book*, 384.

⁵⁶ Nedensel bağlantı, modern doğa bilimleri tarafından ileri sürülen gerçeklik algısıdır. Nedensel bağlantıda öznenin bağımsız olan ideallerden oluşturulan nesneler dünyası gerçek dünya şeklinde sunulur.

⁵⁷ Michael Lewis ve Tanja Staehler, *Fenomenoloji*, çev. Mehmet Demirhan, Mustafa B. Gürsoy, Osman B. Kaplan, Mehmet Türkan ve Nur Şahankaya. (Ankara: Fol Kitap Ayrıntı Basımevi, 2020), 59.

⁵⁸ Ahmet Soysal, “Kriz ve Barbarlık: Edmund Husserl ve Michel Henry” *Avrupa’nın Krizi* içinde, haz. Önay Sözer ve Ali Vahit Turhan (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1994), 75.

⁵⁹ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 23.

⁶⁰ Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 119.

⁶¹ Dan Zahavi, *Fenomenoloji: İlk Temeller*, çev. Seçim Bayazit. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020), 64.

⁶² Zahavi, *Fenomenoloji: İlk Temeller*, 64.

⁶³ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 28.

⁶⁴ Lewis ve Staehler, *Fenomenoloji*, 60.

İdealize edilmiş dünya görüşünün yaşam dünyasına uygulanması yanlıştır. Çünkü fizik ve matematik ölçütlere dayalı bilinçten bağımsız nesnelleştirilmiş dünya görüşü öznenin bilinç, algı ve deneyiminin alanı olan yaşam dünyasını açıklamada yetersiz kalır. Galileo'nun matematikleştirme ve idealleştirmeyi tüm bir teorik ve pratiği içinde barındıran yaşamın yerine ikâme etmeye çalışması da bu bağlamda büyük bir yanılsamadır. Yaşam dünyası, özgür ve yaratıcı değişimlerin dünyasıdır. Bu açıdan algı aracılığıyla verili olan deneyim, algı ve yaşamın merkezi olan yaşam dünyası Husserl'e göre tek gerçek dünyadır.⁶⁵ Bu dünya için gerçeklik öznenin algısı ve deneyimiyle olanaklıdır. Fizik ve matematik ölçütlerinin deneyim yerine öne sürülmesi gerçekliğin ifadesi olamayacağı gibi, bu ölçütlere göre gerçeklik mitsel bir bağ olarak kalır.⁶⁶ Çünkü fizik ve matematik ölçütler özerk başka bir dünyanın gerçekliğini değil, gündelik deneyim dünyasını inceler. Bu nedenle gerçeklik fiziğin belirlediği şekliyle değil, deneyimin kendisinde ortaya çıkar.⁶⁷

Modern doğa bilimleri, kendilerinin de ait oldukları yaşam dünyasını nesnel bilgiye ulaşmak adına, özne ve nesne ilişkisinde yalnızca nesneye önem vererek unutmışlardır. Bu durum sadece bilimlerin krizine değil, aynı zamanda insan var oluşunun temelini ve onun öznelliğini göz ardı etmeleri nedeniyle kültürün de krizine yol açmaktadır.⁶⁸ Bu bağlamda kriz iki farklı boyut üzerinden ele alınabilir. Bir yanda modern doğa bilimlerinin neden olduğu natüralizm, diğer yanda her şeyin fiziksel açıdan değerlendirilip kültür oluşumuna indirgenmesiyle göreceleştirmeye sebep olan tarihselcilik. Natüralizm dünyayla ilgili tüm fikirleri doğa bilimlerinin yöntemleri⁶⁹ aracılığıyla üretme amacındadır.⁷⁰ Bu amaçla natüralist tavrı⁷¹ dünya, fiziksel doğa olarak görüldüğünden natüraliste göre doğadaki her şey fiziksel yahut psişiktir. Bütün bir varlık psikofizik doğaya işaret eder ve böyle görülen doğanın keşfedilmesi sonucu natüralizm doğmuş olur.⁷²

Husserl'e göre natüralist bakış açısı alışkanlıktan ibaret olan bilimsel bir yaklaşımın benimsenmesinden başka bir şey değildir. Kendi deyimiyle natüralistin alışılmışlıkla bağı vardır. Oysa natüralistin kendisi de yaşam dünyasına ait bir özne olduğunun farkındadır.⁷³ Bu farkındalıkla hareket etmek yerine her şeyi fiziksel ve nesnel doğanın kurduğunu düşünür. Başka bir ifadeyle bu farkındalığa rağmen bütün bir doğayı ve özneyi doğalaştırmaya yeltenir ve nesnel-bilimsel tutumla hareket eder.⁷⁴ Ancak Husserl'e göre natüralist, burada büyük bir yanılgı içerisindedir. Çünkü her şeyin deneysel olarak yorumlanması, yorumlamaya konu olan şeyleri sahteletştirmeye yol açar.⁷⁵ Daha açık bir söylemle deneye dayalı natüralist anlayış, özne başta olmak üzere yaşam dünyasındaki her şeyi doğalaştırarak onları kendilerine bile yabancı hale getirir. Bu yabancılaşmadan doğan kriz bilimlerin yanında tüm insan varoluşuna sirayet etmektedir.

Doğanın keşfi sonucunda natüralizmin ortaya çıkması ve yalnızca olguya dayanan bilimlerin olgu perspektifli insanlar yaratması bilimin insanın hayati ihtiyaçlarına yönelik söyleyecek çok az şeyi olduğunu gösterir.⁷⁶ Modern doğa bilimleri mutsuz vakitlerde büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalan insanın problemlerini, bütün varoluşun anlam

⁶⁵ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 49.

⁶⁶ Zahavi, *Fenomenoloji: İlk Temeller*, 65.

⁶⁷ Husserl, *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*, 122.

⁶⁸ Kasım Küçükalp, *Husserl* (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 34.

⁶⁹ Doğa bilimleri yöntem olarak deney ve gözlemi kullanır. Bunun yanında modern doğa bilimleri matematik ve mantıksal araçları kullanarak daha deneysel bir yöntem geliştirmişlerdir. Bilhassa Galileo fizik, matematik ve astronomi üzerine geliştirdiği görüşleriyle gözlem ve deneyi ön plana çıkarmıştır.

⁷⁰ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevizci. (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2020), 165.

⁷¹ Natüralizm, dünyaya ve yaşama ilişkin değer biçen felsefesini yalnızca doğa biliminin yöntemlerinden ve ulaştığı sonuçlardan türeten yaklaşımdır. Bu bağlamda natüralist, doğa bilimlerinin, özellikle Galileo'nun ve modern bilimin kesinlik arzusunun izini süren kişi olmaktadır. Dolayısıyla natüralist tavır, kesin bilimin başarıları ve doğa bilimlerinin yöntemlerinden başka her şeyi dışarıda bırakır. Geniş kapsamlı bilgi için bkz. West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, 165-166.

⁷² Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 40.

⁷³ Husserl, *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy Second Book*, 193.

⁷⁴ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 41.

⁷⁵ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 42.

⁷⁶ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 6.

ya da anlamsızlığına dair soruları prensip olarak dışlar. Oysa tüm sorular insanı çevreleyen yaşam dünyasının zenginliğine işaret eder ve deneyimlerinde özgür bir varlık olan insanı ilgilendirmesi bakımından önem taşır.⁷⁷ Modern doğa bilimleri bu soruları dışarda bırakarak yaşam dünyası ve insana karşı sınırlı bir perspektifte kalır. Bilimsel yöntemin yaşam dünyasına bakışı koşullu ve sınırlı olduğundan Husserl’in ifade ettiği üzere bilimin yanında kültür krizi de baş gösterir.

Krizin kültürel boyutta yarattığı tahribatın anlaşılması tarihin ortaya çıkışı ve gelişiminin ele alınmasıyla mümkündür. Doğanın keşfiyle natüralizmin yayılması gibi tarihin keşfiyle de insan bilimleri doğmuş ve sonucunda tarihselcilik⁷⁸ ortaya çıkmıştır. Doğa bilimleri her şeyi doğa yasalarına göre değerlendirirken tarihselcilikte her şey tarihsel kuruluşun aracı olarak görülür. Tarihsel kuruluşu aracılık etmeyen şeyler ise değerlendirmeye alınmaz. Bu durum yanlış değerlendirmelere neden olur ve sonucunda rölativizm ortaya çıkar.⁷⁹ Husserl’in ilgilendiği nokta tam olarak burasıdır. Çünkü odaklanması gereken husus tarihselciliğin zemin hazırladığı şüpheciliktir.⁸⁰

Söz konusu şüphecilik ele almadan evvel Husserl’in tarihsellik çalışmalarının on dokuzuncu yüzyılda tin bilimleriyle bilimlerin birbirinden ayrılması adına yapılan incelemelerin yirminci yüzyıla dek sürmesine dayalı olduğunu belirtmek gerekir. Bu açıdan tarihe bakış bağlamında Husserl ile birlikte Dilthey’in görüşlerine başvurmak faydalı olacaktır.⁸¹ Husserl gibi Dilthey de gerçekliğin yalnızca deneyim aracılığıyla elde edileceğini düşünür. Deneyimin önemini göz ardı etmek gerçekliğin imkânını ortadan kaldırır.⁸² Çünkü yaşanmış deneyimden bağımsız bir gerçekliğin varlığından söz edilemez. Aynı şekilde modern doğa biliminin gerçeklik ve deneyim konusunda yanlış yol izlediği Dilthey’in de kabul ettiği bir durumdur.⁸³

Deneyimin yapısını analiz etmek ve eleştirel bir epistemoloji geliştirmek için Husserl’in *Mantıksal Araştırmalar* adlı eserinden çokça feyz alınmalıdır.⁸⁴ Çünkü Husserl de doğa bilimleri ile beşerî bilimlerin ayrılmasıyla dünya görüşümüzün netlik kazanacağını ifade eder. Dilthey bu hususta ölümsüz bir değere sahiptir. Ancak metodolojik bakımdan yeterli bir çözüm geliştirememiştir.⁸⁵ Dilthey’in düşüncesi tarihsel dünyayı tin bilimlerine dayalı olarak kurmaya yöneliktir. Bu nedenle tinsel dünyanın tarihsel akışa bağlılığı ve beşerî bilimlerin anlaşılmasında rehberlik etmesi gerektiğine vurgu yapılmalıdır. Çünkü hem tarihi yapan hem de tarihi inceleyen kişi aynı kişidir.⁸⁶

Husserl’e göre ise tarih, bilimin amaç ve geçerliliğine yönelik çözüm sunamayacağı için Dilthey’in tarih görüşü yanılığa sebep olur.⁸⁷ Çünkü tarihselcilik, empirik yaşamın olgusal alanına konumlanmıştır. Bu nedenle natüralizme

⁷⁷ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 119-120.

⁷⁸ Kökleri çok daha eskiye dayansa da on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda bilhassa Almanya’da tarih bilimlerinin gelişmesiyle ortaya çıkan tarihselcilik, olayların açıklanmasında tarihsel koşullardan hareket eden ve dünyayı tarih olarak kavrayan düşünce akımıdır. İlk temsilcilerinden Vico, insan topluluklarının tarih süresince belli birtakım döngüsel aşamaları izlediğini ileri sürerken, Herder, her kültürün kendine ait tarihsel koşullar bağlamında ele alınması gerektiğini vurgular. Hegel’de doruk noktasına ulaşan akımda tarih tinsel açıdan izah edilir ve Hegel’e göre tarihin gelişimi diyalektik bir sürece işaret eder. Bu süreçte tarih evrensel bir akla doğru ilerleme kaydeder. On dokuzuncu yüzyılın etkin isimlerinden Dilthey yirminci yüzyıla da etki etmekle birlikte bu çalışmanın tarihselcilikle ilgili kısmında görüşlerine odaklanılan düşünürdür. Dilthey’e göre doğa bilimleri ve insani bilimler birbirinden ayrıdır ve tarihsel olaylar, doğa bilimlerinin yöntemleriyle değil anlama yoluyla değerlendirilmelidir.

⁷⁹ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 40.

⁸⁰ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 69.

⁸¹ Arslan Topakkaya, *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 251.

⁸² Wilhelm Dilthey, *Introduction to the Human Sciences*, çev. Ramon. J. Betanzos. (Leibzig and Berlin: B.G. Teubner, 1922), 298.

⁸³ Rudolf A. Makreel, “Husserl, Dilthey and the Relation of the Life-World to History,” *Research in Phenomenology* sayı: 12 (1982): 42.

⁸⁴ Wilhelm Dilthey, *The Formation of the Historical World in the Human Sciences, Selected Works Volume III*, çev. Rudolf A. Makreel ve Frithjof Rodi. (New Jersey: Princeton University Press, 2002), 34.

⁸⁵ Husserl, *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy Second Book*, 181.

⁸⁶ Dilthey, *The Formation of the Historical World in the Human Sciences, Selected Works Volume III*, 221.

⁸⁷ Topakkaya, *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi*, 251.

benzer şekilde şüphecilğe⁸⁸ yol açar.⁸⁹ Tarihselciliğin getirisi olan şüpheler insan düşüncelerinin çelişkili yanlarından meydana gelen şüphelerden çok daha derindir. Bunun nedeni, tarihsel bilincin gelişiminin yaşamın tarihselliğiyle bağlantılı olmasıdır. Doğal olarak tarihsel bilinç, dünyanın kavramlar yoluyla açıklanmasına aracılık eden herhangi bir felsefe anlayışının evrensel geçerliliğine dair taşınan inancı zedeler.⁹⁰ Tarihselcileri yanılgıya sevk eden husus, tinsel yapının göreceli değerlerle beraber anlaşılıyor olmasıdır. Örneğin, geçmişte yaşamış bir düşünürü anlamaya çalıştığımızda, felsefesinin göreceli taraflarını da kabul edebiliriz. Bazı problem ve tutarsızlıkları görememiş olmasını anlayışla karşılarız. Dönemin şartlarında sorunlara yönelik bulabileceği en olası çözümleri bulduğunu düşünebiliriz. Husserl bu örnek üzerinden tarihinin tarihteki olayları anlamaya çalışmanın ötesinde değerlendirme yapma eğilimine sahip olduğunu belirtir. Bu eğilim nedeniyle göreceli değerlendirmeler de kabul görmüş olur. Böylece tarihçi, varsayım ileri sürer ancak temellendirme yapamaz.⁹¹

Tüm bu sıkıntıları göz önünde bulunduran Husserl, tarihselciliği şüphecilğin bir çeşidi ve bir karmaşa olarak nitelendirir.⁹² Burada Husserl'in tarihi tümüyle göz ardı ettiği düşünülmemelidir. Tarihin filozoflar için değerini yadsımaz. Husserl'in itirazı, tarihinin bilimsellikten değil kendi değerlendirmeleriyle hareket eden kişi olmasıdır. Bu açıdan hem vardığı yanlış sonuçlar nedeniyle natüralizm hem de göreceli şüphecilğe yol açan tarihselcilik reddedilmelidir.⁹³ Husserl bu noktadan sonra krizin iki boyutu olan natüralizm ve tarihselciliğin neden olduğu tahribatın giderilmesi için çözüm yolu arar. Ona göre yapılması gereken, gerçekliğin ve deneyimin olanağı olan öznelerarasılığa odaklanmaktır. Ancak bu yolla bilim ve kültürün temeli olan fenomenolojinin ilksel tesisine dönüş sağlanabilir. Çünkü öznelerarası ilişki bir yandan bireyin, diğer yandan toplumun kuruluşunun koşuludur. Böylece doğa bilimlerinin göz ardı ettiği öznellik ve tarihselliğin esas odak noktası olan bireysel deneyimlerin de ötesinde bulunan ortak deneyim yeniden hak ettiği değeri kazanabilir. Bu açıdan bir sonraki başlıkta öznelerarasılık kavramı konu edilecektir.

4. Krizin Çözümünde Öznelerarasılığın Rolü

Husserl'e göre pozitif bilim anlayışının egemen olduğu dünya görüşü, insana yönelik belirleyici ve temel sorunları⁹⁴ görmezden gelerek yaşam dünyasını unutturmuştur. Ortaya çıkan bilimsel ve kültürel krizin çözümü öznelliğe, öznellik de öznelerarasılığa bağlıdır.⁹⁵ Öznelerarasılık (*intersubjectivity*) yaşam dünyası içerisinde var olan tüm şeylerle kurulan karşılıklı etkileşimi ifade eder. Bu nedenle yalnızca bilincin içkinliğine odaklanmakla kriz çözülemez. Yapılması gereken bilincin içkin yapısından, Başka Ben'lerin aşkınlığına doğru genişleyen yolu izlemektir.⁹⁶ Çünkü ona göre tarihi yöneten ereklilik, transandantallık motifini yeniden bulmaya duyulan inançla yürütülmüştür. Bu bağlamda fenomenoloji transandantallık ereğindedir. Fakat bu ereğin olanak koşulu olan öznellik ve öznelerarasılık Avrupa'da cisim bulması gerekirken, yaşam dünyasının modern doğa bilimleri tarafından unutulması sonucu Avrupa bilimin ve bütün olarak insanlığın krizinin merkezi olmuştur.⁹⁷

⁸⁸ Natüralizmde yalnızca olguya dayalı bir anlayış söz konusudur. Bu bağlamda bütün bir varlık ve dünya psikofizik olarak görüldüğünden natüralistin bakış açısı dar ve alışkanlığa bağlıdır. Tarihselcilikte olgulara yönelik gelişmeler yalnızca anlaşılacak üzere ele alınmaz. Tarihçi olguyu anlama gayretinin yanında ona dair değerlendirmeler ortaya koyar. Ancak tarihinin yaptığı şey bir çeşit varsayımdan öteye gitmez. Bu nedenle tarihsel bilincin gelişimi yaşamın tarihsel göreliliğiyle bağlantılıdır ve bu bağlantı şüphecilği meydana getirir.

⁸⁹ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 69.

⁹⁰ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 70.

⁹¹ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 73.

⁹² Spiegelberg, *Fenomenolojik Hareket*, 184.

⁹³ Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, 74.

⁹⁴ Doğa bilimlerinin bilgiye ulaşma amacıyla benimsediği bilimsel etkinlik metodu deney ve gözlemden elde edilen bulguların genellenmesine dayalıdır. Bu noktada insan da doğanın bir parçası olması dolayısıyla aynı yöntem verilerine göre değerlendirilir. Ancak Husserl'e göre insan, herhangi bir bilimsel kuram ya da yöntemden önce teorik ve pratik tüm eylemleriyle doğayla ilişki içerisinde. Bu açıdan insan için belirleyici ve temel sorunlar öznellik, anlam, etkileşim kavramlarıyla bağlantılı olmaktadır. Çünkü yaşamın anlam kazanması için özne ve öznelerarası bir birlik gereklidir. Pozitif bilim anlayışı yalnızca akli ön plana çıkararak söz konusu birliğin önemini göz ardı etmektedir.

⁹⁵ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 108.

⁹⁶ Edmund Husserl, *From Subjectivity to Intersubjectivity* (Indiana: Indiana University Press, 1999), 135.

⁹⁷ Tülin Akşın "Avrupa Kültürünün Krizi ve Jacques Derrida," *Toplumbilim* sayı: 10 (1999): 45.

Avrupa insanı, ideal bir yaşam ve düşünce biçiminin sonsuz kutbuna yönelik gelişim anlamına sahip bir ereklilik içerisine doğar. Bu ereklilik, Avrupa için anlam taşıyan tüm bağlamların ortaya çıkarılmasını gerektirir.⁹⁸ Çünkü insan yaşamı için bütün buluşların olanak koşulu bu erek içerisinde gizlidir. Bu açıdan Avrupa’nın coğrafi olarak değil, ancak tinsel olarak doğum yeri Antik Yunan’dır. Burada yaşam dünyası karşısında bireysel bir tavır alma şeklinde bilimsel ve kültürel bir düşünme biçimi ortaya çıkar. Bu, bir var olan olarak evrenin biricikliğinin bilimi ya da kısaca evrensel bilimin karşılığı olan felsefedir.⁹⁹ Felsefenin ilerlemesine filozofların nitelikli sorgulamaları kaynaklık etmelidir. Filozofların sorgulamaları yerine nesnellik arayışının kaynak olarak görülmesi, Avrupa’nın ereği olan felsefenin özgün anlamının örtük kalmasına neden olmuştur.¹⁰⁰

Felsefenin örtük kalan anlamının yeniden açıklık kazanması Husserl’e göre deneyimin öznel ve öznelerarası niteliğini ön plana çıkaran fenomenolojiyle mümkündür. Öznelerarası birlik içerisinde deneyim, herkesi ve her şeyi kapsayan yaşam dünyasının anlamını belirler.¹⁰¹ Bu açıdan bakıldığında dünya, bütün algı ve deneyimde sürekli olarak öznelerarası temasa olanak sağlayan yerdir. Zira öznenin dünya algısı, diğer öznelerden bağımsız değildir. Bu sebeple her algıda öznelerarası bir açıklık söz konusudur. Dolayısıyla dünya hem özneye hem de öznelerarası birliğe sunulmaktadır.¹⁰²

Burada öznelliğin ve öznelerarasılığın uyumlu bir birliğe işaret ettiğini belirtmek gerekir. Dünyanın insanlık için öznelerarası ve transandantal bir temel olduğu fikri bu birliğin kaynağıdır.¹⁰³ Bir yandan ben-merkezleşmesini, doğal olarak transandantal bilinci içeren dünya, diğer yandan öznelerarasılığı içerir. Bu sebeple öznellik ve öznelerarasılık birbirini tamamlayan, uyumlu iki mefhum olarak karşımıza çıkar.¹⁰⁴ Husserl’in bu ifadesi öznelliği öznelerarasılığa doğru genişlettiğinin göstergesidir. Örneğin sanat galerisindeki bir objeye bakan kişinin düşünce ve hisleri öznelliğin deneyimdeki karşılığıdır. Aynı objeye bakan bir toplulukta her bireyin deneyimi öznelliğe, sonrasında obje üzerine yapılan konuşmalar ise öznelerarasılığa karşılık gelir. Buradaki deneyim ve konuşmalar objeyle ilgili ortak bir anlam geliştirilmesini sağlar. Bu ortak anlam zemininde öznellik ve öznelerarasılık kavramları birbirini tamamlayan mefhumlara dönüşür.

Husserl öznelliği, öznelerarası bir topluluğa doğru genişletirken iki kavram arasındaki etkileşimi monadolojik bir bağıntı şeklinde ortaya koyar.¹⁰⁵ Bu bağıntı Başka Ben’lerin aşkınlığını transandantal monadik bir topluluk olarak nitelendirmeye yarar.¹⁰⁶ Söz konusu nitelendirme için Husserl, Leibniz’in monad teorisine¹⁰⁷ başvurur ve onu kendi fenomenolojisine entegre etmeyi dener. Başka Ben’lerin öznelliğine ve doğa bilimlerinin öne sürdüğü nesnellik anlayışının aksine, gerçek nesnellığe giden bütün adımlar Leibniz’in monad anlayışının benimsenmesiyle atılır. Çünkü bu anlayışta tüm monadlar için gerçeklik ve karşılıklı etkileşimin olanağı saklıdır. Bu nedenle Leibnizci terminolojiyi benimserken Husserl, monadı, kişinin kendisine ve dünyaya yönelik deneyimlerinde gerçekliğin potansiyeli ve Başka Ben’lerin aşkınlığı olarak ele alır.¹⁰⁸

⁹⁸ Husserl, *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, 39.

⁹⁹ Husserl, *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, 41.

¹⁰⁰ Lewis ve Staehler, *Fenomenoloji*, 70.

¹⁰¹ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, 343.

¹⁰² Dan Zahavi, *Husserl and Transcendental Intersubjectivity*, çev. Elizabeth A. Behnke. (Atina: Ohio University Press, 2001), 36.

¹⁰³ Edmund Husserl, *Zur Phanomenologie Der Intersubjektivität, Dritter Teil* (Lahey: Martinus Nijhoff, 1973), 461.

¹⁰⁴ Dan Zahavi, *Husserl’in Fenomenolojisi*, çev. Seçim Bayazit. (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 196.

¹⁰⁵ Tarhan, *Husserl ve Frege’de Anlam* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022), 466.

¹⁰⁶ Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, 156.

¹⁰⁷ Leibniz, fenomenal her şeyin basit tözlerden oluşan bileşik varlıklar olduğunu ifade eder. Ona göre söz konusu basit tözler, fenomenal düzeyin gerçekliğini temsil eden güç merkezleridir. Leibniz, gerçekliğin bölünemezliği anlamında bu tözlere monad adını verir. Bu açıdan monadlar, gerçek varlığı meydana getiren temel ve nihai birimlerdir. Geniş kapsamlı bilgi için bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 551-552.

¹⁰⁸ Renato Christin, “Phänomenologie und Monadologie. Husserl und Leibniz,” *Studia Leibnitiana* sayı: 22 (1990/2): 164.

Husserl'e göre ilk olarak Ben ve Başka Ben'ler arasındaki ayrımın netleştirilmesi gerekir. Bu ayrımla birlikte evrensel bir kavrayış olarak Ben'in dünyasının herkes için aynı dünya olduğu ortaya konmuş olur. Sonrasında Başka Ben doğası gereği diğer Ben (Ben olmayan) ifadesini alır. Diğer Ben'in belirlenimi yeni bir sonsuzu mümkün kılar: Ben'in ve başka bütün Ben'lerin ait olduğu dünya.¹⁰⁹ Husserl, birer monad olarak Ben'ler arasındaki öznelarası etkileşimin evrensel düzeyde birlikli veya ortak bir dünyayı işaret ettiğini belirtir. Öznelarası ortak dünyada, Ben'de başka bir monadın kurulması, başka bir ifadeyle özneliliğin öznelarasılığa doğru genişlemesi dünyanın uyumlu yapısını meydana getirir.¹¹⁰

Husserl'e göre dünyanın yapısı esas itibarıyla monadlar arası empatiye¹¹¹ ve uyuma işaret eder. Söz konusu uyum hem her bir monadda hem de monadlar arasında kendini gösterir. Empati ve monadik uyum, Ben'in kendisi için deneyimsel dünya olgusunda yer alan öznelarası ilişkinin ve Başka Ben'lerin açıklanmasının aracıdır.¹¹² Çünkü her bir monadın oluşumu, onun varlığını bir birlik olarak mümkün kılan bu evrensel uyuma bağlıdır. Bu bakış açısıyla kültürel bir yapı olarak sosyal yönleriyle insanlardan oluşan dünya, her monad için deneyim olasılıklarının alanı haline gelmektedir.¹¹³ Deneyim olasılıklarının alanı olan dünya, empati aracılığıyla öznelarası bir kendilik alanına dönüşür. Her bireysel monad bu birlik içerisinde karşılıklı etkileşimde bulunur.

Ben ve Başka Ben'ler arasındaki etkileşim monadların açık bir birlik oluşturmalarını sağlar. Ben'in Başka Ben'i kurması bu birliği sonsuz bir bütün haline getirir. Husserl evrensel bu birliğe toplu öznelilik anlamında öznelarasılık adını verir ve öznelarası ilişki tüm Ben'leri çevreleyen birlik olarak kendini kabul ettirir.¹¹⁴ Husserl'e göre krizin nedeni başta özneliliğin, ardından öznelarasılığın, nesnellik arayışı nedeniyle unutulmasıdır. Bu durumda çözümün kaynağı, Ben'in özneliliğinin ve Başka Ben'lerle empati aracılığıyla kurulacak öznelarası ilişkinin yeniden öncelikli hale getirilmesindedir. Bu açıdan Husserl'in transandantal fenomenolojisi, yaşam dünyasını bilincin tüm etkinliklerinin zemini olarak konumlandırırken, yalnızca öznel bir alana değil, aynı zamanda öznelarası etkileşimle kurulan transandantal bir yapıya işaret etmektedir. Bu transandantal yapı, modern bilimin neden olduğu krizi aşmanın olanağını kendi içinde barındırır ve bilincin özneliliği ile öznelarası ilişkiye fenomenolojik açıdan temel sağlar.

Sonuç

Bu çalışmada modern bilimin neden olduğu kriz, Husserl fenomenolojisinin temel bilim olma ideali ile yaşam dünyası ve öznelarasılık kavramları ekseninde incelenmiştir. Husserl'e göre modern bilim sebep, araç ve sonuç odaklı bir koşullanmaya sahiptir. Bu koşullanmışlıkla her türden faaliyetin vuku bulduğu, bilinç etkinliklerinin ve fenomenolojik gelişimin zemini olan yaşam dünyasında bilinçten bağımsız nedensel ölçütler uygulanır. Algı ve deneyimin alanı olan yaşam dünyasının nedensel ölçütlere tabi tutulması önce nesnellik arayışındaki bilimlerin, ardından kültürün krizine zemin hazırlar. Bu durum bir bütün olarak yaşam dünyasının kaybına neden olur. Husserl'e göre ortaya çıkan bilim ve kültür krizi, insanın özneliliğine imkân tanıyan, kesin bir bilim olma idealine sahip fenomenolojiyle aşılabılır. Bu bakış açısıyla Husserl, bütün bilimlerin kendinden doğduğu ve her biri için ortak bir yöntem olan fenomenolojisini geliştirmiştir. Çünkü fenomenoloji, bütün bilimlerin kaynağı olmasının yanında yaşam dünyasından kopmaksızın bilim yapabilmenin olanağını sunar.

Husserl, krizin çözümü için bilimlerin kurulu olduğu temel olması bakımından yaşam dünyasına ve felsefenin Antik Yunan'da ortaya çıktığı haliyle ilksel tesisine dönülmesi gerektiğine vurgu yapar. Nitekim felsefe, Antik

¹⁰⁹ Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, 108.

¹¹⁰ Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, 115.

¹¹¹ Husserl başkasını deneyimlemenin transandantal formunu empati olarak tanımlar. Bu açıdan empati yoluyla bilinç, nesnel dünyayı ve Başka Ben'i kurar. Bilincin kuruculuğu sayesinde yaşam dünyası öznelarası bir kendilik alanı haline gelir.

¹¹² Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, 107-108.

¹¹³ Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, 76.

¹¹⁴ Nermi Uygur, *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021), 190-191.

Yunan’da tüm bilimlerin kaynağı olarak evrensel bir bilime işaret etmektedir. Bu bakış açısıyla geliştirdiği fenomenolojisinde felsefeyle aynı evrensel bilim olma anlamını yakalamaya çalışan Husserl, krizin çözümünde en az yaşam dünyası kadar etkili anahtar bir kavram olan öznelerarasılığı öne sürer. Bu kavram aracılığıyla bilimlerin odağına yerleştirdiği nesnelliğin, dünyanın öznelerarası bir etkileşimi sonucunda öznellik zemininde kurulduğu açığa çıkarılır. Böylece hem nesnellik ve öznellik arasındaki kriz transandantal düzlemde çözüme kavuşturulmuş, hem de doğa bilimlerinin sınırlı yaşam dünyası tasvirinin ötesine geçiş sağlanmış olur. Sonuç olarak Husserl, doğa bilimlerinin neden olduğu krizi, yaşam dünyasına ve dolayısıyla yaşantıların temeline yönelerek aşar. Bu sayede bilinç deneyimi ve yaşam dünyası arasındaki bağ, fenomenolojik bir temelde yeniden kurulur.

Kaynakça

- Akşin, Tülin. "Avrupa Kültürünün Krizi ve Jacques Derrida," *Toplumbilim* 10, (1999): 41-48.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Christin, Renato. "Phänomenologie und Monadologie. Husserl und Leibniz," *Studia Leibnitiana* 22, 2, (1990): 163-174.
- Descartes, Rene. *Meditasyonlar*. Çeviren: Engin Sunar, İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Dilthey, Wilhelm. *Introduction to the Human Sciences*. Çeviren: Ramon. J. Betanzos, Leibzig and Berlin: B.G. Teubner, 1922.
- Dilthey, Wilhelm. *The Formation of the Historical World in the Human Sciences, Selected Works Volume III*. Çevirenler: Rudolf A. Makkreel ve Frithjof Rodi, New Jersey: Princeton University Press, 2002.
- Husserl, Edmund. "Kartezyen Meditasyonlar: Fenomenolojiye Bir Giriş," *Baykuş: Felsefe Yazıları Dergisi* 6, (2010): 71-91.
- Husserl, Edmund. "Saf Fenomenolojiye ve Fenomenolojik Felsefeye İlişkin Düşünceler," *Baykuş: Felsefe Yazıları Dergisi* 6, (2010): 49-54.
- Husserl, Edmund. *Analyses Concerning Passive and Active Synthesis*. Çeviren: Anthony J. Steinbock, London: Kluwer Academic Publishers, 2001.
- Husserl, Edmund. *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*. Çevirenler: Ayça Sabuncuoğlu ve Önay Sözer, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1994.
- Husserl, Edmund. *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*. Çeviren: Dorion Cairns, Londra: Martinus Nijhoff Publishers, 1960.
- Husserl, Edmund. *Experience and Judgment*. Çevirenler: James. S. Churchill ve Karl Ameriks, Evanston: Northwestern University Press, 1973.
- Husserl, Edmund. *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. Çeviren: Harun Tepe, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2020.
- Husserl, Edmund. *From Subjectivity to Intersubjectivity*. Indiana: Indiana University Press, 1999.
- Husserl, Edmund. *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book*. Çeviren: Fred Kersten, Lahey: Martinus Nijhoff Publishers, 1983.
- Husserl, Edmund. *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, Second Book*. Çevirenler: Richard Rojcewicz ve Andre Schuwer, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1989.
- Husserl, Edmund. *İçsel Zaman Bilincinin Fenomenolojisi Üzerine*. Çeviren: Mesut Keskin, İstanbul: Avesta Yayınları, 2011.
- Husserl, Edmund. *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*. Çeviren: Tomris Mengüşoğlu, Ankara: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Husserl, Edmund. *Paris Konferansları*. Çeviren: Talip Kabadayı, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2021.
- Husserl, Edmund. *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*. Çeviren: David Carr, Evanston: Northwestern University Press, 1970.
- Husserl, Edmund. *Zur Phanomenologie Der Intersubjektivitat, Dritter Teil*. Lahey: Martinus Nijhoff, 1973.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. Çeviren: Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.
- Küçükalt, Kasım. *Husserl*. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Lewis, Michael ve Tanja Staehler. *Fenomenoloji*. Çevirenler: Mehmet Demirhan, Mustafa B. Gürsoy, Osman B. Kaplan, Mehmet Türkan ve Nur Şahankaya, Ankara: Fol Kitap Ayrıntı Basımevi, 2020.
- Makkreel, Rudolf A. "Husserl, Dilthey and the Relation of the Life-World to History," *Research in Phenomenology* 12,

(1982): 39-58.

Moran, Dermot ve Joseph Cohen. *The Husserl Dictionary*. London: Bloomsbury, 2013.

Soysal, Ahmet. “Kriz ve Barbarlık: Edmund Husserl ve Michel Henry” *Avrupa’nın Krizi* içinde, Hazırlayanlar: Önay Sözer ve Ali Vahit Turhan, 74-85. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1994.

Spiegelberg, Herbert. *Fenomenolojik Hareket*. Çeviren: Seçim Bayazıt, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2021.

Tarhan, Diler Ezgi. *Husserl ve Frege’de Anlam*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022.

Topakkaya, Arslan. “E. Husserl’de Noema ve Noesis Kavramları,” *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 7, (2009): 121-136.

Topakkaya, Arslan. *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2016.

Türker, Habip. *Yüksüz Diyalektik*. Ankara: Ebabil Yayınları, 2016.

Uygur, Nermi. *Edmund Husserl’de Başkasının Ben’i Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.

West, David. *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*. Çeviren: Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2020.

Yazıcıoğlu, Sanem. *Husserl Fenomenolojisiinde Zaman, Algı, Bellek*. Ankara: Fol Kitap, 2022.

Zahavi, Dan. *Fenomenoloji: İlk Temeller*. Çeviren: Seçim Bayazıt, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

Zahavi, Dan. *Husserl and Transcendental Intersubjectivity*. Çeviren Elizabeth A. Behnke, Atina: Ohio University Press, 2001.

Zahavi, Dan. *Husserl’in Fenomenolojisi*. Çeviren: Seçim Bayazıt, İstanbul: Say Yayınları, 2018.